

**CONSTITUȚIA ROMÂNIEI DIN 1923- DOCUMENTUL SACRU
AL DEMOCRAȚIEI INTERBELICE.**

ARGUMENTE ÎNTRU SUSȚINEREA ACESTEI IPOTEZE

**ROMANIAN CONSTITUTION OF 1923 - THE SACRED
DOCUMENT OF INTERWAR DEMOCRACY.**

ARGUMENTS IN SUPPORT OF THIS HYPOTHESIS

Daniela GÎNCO-FODOR, studentă, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0001-8362-908X. E-mail: gfdannelly@mail.ru

CZU: 342.4(498)"1923":94(498)"19"

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8414191>

***Abstract:** The Romanian Constitution of March 29, 1923 was the Romanian constitution adopted after the Great Union. It was in force until the adoption of the 1938 Constitution and then (with restrictions) from 1944–1947. According to the 1923 Constitution, Romania was a constitutional monarchy, national, unitary, indivisible state, with inalienable territory. This constitution contributed to the consolidation of the Great Union and created the democratic framework of political life in Romania.*

***Keywords:** Constitution, constitutional monarchy, Great Union, democratic framework.*

Introducere

La prima vedere, tema abordată în cadrul acestei conferințe nu este una ce trezește interes, iar studenții, din păcate, se avântă în cercetări și abordări a unor subiecte de drept penal, contravențional și lasă tot mai în umbră subiectele istorice.

În acest context este mai oportună abordarea trecutului istoric a cărui ecou răsună și astăzi prin comemorări și evenimente, cărora tinerii cercetători acordă poate prea puțină importanță. Sărbătorirea a100 ani de la adoptarea Constituției Române din 1923 - supranumită și „Constituția Unirii” este un prilej potrivit pentru abordarea acestui subiect. Ține de datoria noastră să evidențiem acest eveniment prin cercetarea în paralel a trecutului și prezentului, ca într-un final să ajungem la ideea că și documentul sacru al democrației

Republicii Moldova, Constituția adoptată în 1994, are o istorie, are rădăcini istorice.

Reputația postumă a Constituției din 1923 este una neașteptat de bună – atât de bună, încât mai degrabă critica ar fi de natură să surprindă. După cum se relatează în literatura de specialitate, pentru dușmanii comunismului, același act reprezenta simbolul ordinii constituționale liberale și democratice a unui stat național unitar independent [13, p. 17-18].

Adoptarea Constituției și acțiunea ei în timp

În anul 1923 s-a adoptat noua Constituție impusă de realitatea făuririi statului național unitar, de schimbarea raportului de forțe dintre clase, de lupta pentru consacrarea unui sistem mai avansat de drepturi și libertăți.

Făurirea statului național unitar român prin unirea tuturor teritoriilor românești cu vechiul Regat a fost opera întregului popor român. Românii din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat au dus o luptă consecventă împotriva dominației străine care s-a finalizat prin hotărârile democratice adoptate de organe alese despre unirea cu Țara.

Necesitatea unei noi constituții a fost admisă, în principal, de toate partidele politice. Cu toate acestea, hotărârea de a declara Parlamentul format după alegerile din 1922 ca adunare constituantă a fost vehement atacată de către partidele politice din opoziție (Partidul Național, Partidul Țărănesc, Partidul Poporului), care se considera în imposibilitatea de a participa, în mod efectiv la elaborarea noii legi fundamentale.

Imediat după Marea Unire, atât partidele politice, cât și personalitățile de valoare din domeniul politic au pus în discuție necesitatea unei noi constituții. Au fost propuse mai multe „Proiecte de constituție” precum cel al lui D. Gusti, N. Iorga, I. Nistor și V. Brătianu, însă în cadrul interesului științific am decis să abordez un anteproiect - rămas în istorie ca una din cele mai bune lucrări pe lângă textul propriei Constituții din '23. Constantin Stere este omul politic care a scris o lucrare „Anteproiect de Constituție. Întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere”, publicată în anul 1922 și în care Stere a reliefat trăsăturile unei noi constituții prin prisma convingerilor sale despre dreptate și echitate. Proiectul, la general, exprimă poziția întregului Partid Țărănesc în problema necesității unei noi Constituții.

În viziunea omului politic, constituția este determinată, în esența sa, de următoarele trăsături:

1. Constituția trebuie să recunoască și să accepte principiul că „guvernul își primește toate puterile legitime din consimțământul poporului”;
2. Poporul trebuie să dovedească prin această constituție că e „stăpân pe destinele lui prin adunări reprezentative și prin sufragiul universal”;
3. Constituția trebuie să rezerve poporului însuși, prin reprezentanții lui „puterea de a dispune de pace și de război și controlul asupra acțiunii diplomatice”;
4. Constituția trebuie să asigure „respectul drepturilor individuale și respectul minorităților, fără deosebire de rasă și religie” [1, p. 7].

Stere a demonstrat necesitatea unei noi constituții după marea Unire din 1918, pornind de la faptul că: „Poporul românesc, constituit ca o singură Națiune, în virtutea dreptului de liberă autodeterminare, în împrejurările istorice cunoscute, este chemat astăzi să-și dea acea haină juridică, prin care Statul să-și întocmească „pactul fundamental”, care să-i servească de temelie” [1, p. 7]. Condițiile și formele „în care urmează să fie întocmită și acceptată constituția acestui Regat nu pot fi în contradicție cu principiul de suveranitate națională”, iar Constituția din 1866, sub al cărei regim a trăit vechiul Regat, nu poate fi, deci, întinsă asupra provinciilor unite, fără voința lor expresă și liber declarată [1, p. 8].

Profesorul Stere era convins că „orice încercare de a impune o constituție, violentând sau chiar nesocotind numai conștiința cetățenească, nu ar da temelie solidă edificiului politic al Regatului și ar putea deschide cărarea unor eventualități, la care nimeni nu are dreptul să exprime viitorul țării” [1, p. 8].

Însăși procedura de adoptare a noii constituții, în viziunea profesorului Stere, urma să fie guvernată de următoarele reguli [2, p. 261-264]:

- în conformitate cu principiul suveranității naționale constituanta (autoritatea competentă să adopte constituția - n.n.) trebuie să fie alcătuită doar dintr-o singură adunare;
- constituția trebuie să fie considerată ca o supremă manifestare a suveranității naționale; numai ea poate delega anumite atribute ale suveranității diferitelor organe ale puterii de stat; numai ea poate preciza atribuțiunile acestora și delimita sferile lor de competență și, în consecință, stabili condițiunile de legiferare și, eventual, de revizuire constituțională;
- pentru întocmirea și acceptarea unei noi constituțiuni, când nicio constituție anterioară nu impune anumite forme, este necesară o directă și expresă delegațiune din partea națiunii, dată unei adunări, care să fie icoana credincioasă a națiunii însăși, adică să o reprezinte desăvârșit;

- o „constituantă bicamerală”, care este o vădită contradicție în termenii înșiși, ar constitui și o flagrantă violare a principiului de suveranitate națională;
- într-o legislatură ordinară sau în cazul unei revizui, soluțiunea e simplă: legea asupra căreia nu s-a stabilit acordul nu este votată sau revizuirea nu are loc, rămân în vigoare vechile dispozițiuni.

După ce a fost adoptată de Reprezentațiunea națională, constituția a fost sancționată și promulgată de regele Ferdinand I la data de 28 martie 1923 și publicată în Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923, dată la care a intrat în vigoare [14].

După cum se menționează în doctrina actuală, Constituția trebuie să fie considerată o creație și un instrument al puterii de stat, ea trebuie să reflecte interesele societății și valorile sociale, să fundamenteze scopurile și direcțiile de dezvoltare ale societății, să reprezinte nucleul de constituire a sistemului de drept național [3, p.74]. În context merită să reamintim aprecierea dată de marele istoric D. Gusti Constituției României din 1923 ca fiind „o haină mult prea largă pentru cel care trebuie să o îmbrace” [4, p. 21].

În consecința schimbărilor politice din țară, Constituția din 1923 a fost abrogată la 27 februarie 1938. Ulterior a fost repusă în vigoare, într-o formă parțială și modificată, prin Decretul Regal nr. 1626 din 31 august 1944 pentru fixarea drepturilor românilor în cadrele Constituției din 1866 și cu modificările Constituției din 29 martie 1923, semnat de Regele Mihai I și publicat în „Monitorul Oficial” nr. 202 din 2 septembrie 1944.

Constituția din 1923 a fost abrogată expres pe 30 decembrie 1947, prin Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română, promulgată prin Decretul nr. 2299 din 30 decembrie 1947, semnat de Petru Groza, Președintele Consiliului de Miniștri, și publicată în Monitorul Oficial” nr. 300 bis din 30 decembrie 1947 [5, p. 397].

Structura Constituției

Constituția din 1923 menține structura Constituției din 1866, dar cuprinde trăsături și principii noi care au conferit caracterul de modernitate, posibilitatea reală de democratizare a statului și a societății românești interbelice.

Constituția cuprindea 8 titluri și 138 articole [6, p. 139].

Titlul I. Făurirea statului național unitar era reflectată în titlul întâi „Despre teritoriul României” (art. 1-4), unde alături de formularea „stat... indivizibil” s-a introdus și „național unitar” [7, p. 529].

Din punct de vedere administrativ, teritoriul național se împarte „în județe, județele în comune, al căror număr, întindere și subdiviziuni teritoriale se vor stabili după formele prevăzute în legile de organizare administrativă”(art. 4).

Titlul II. Constituția din 1923 a garantat drepturile și libertățile cetățenilor, ca libertatea conștiinței, a presei, a întrunirilor, dreptul la asociere, egalitatea tuturor în fața legii, libertatea individuală, inviolabilitatea personală și a domiciliului, secretul corespondenței, dreptul la învățământ, dreptul de a alege și a fi ales, dreptul de petiționare, dreptul de a-i reclama în justiție pe funcționarii publici.

Constituția a proclamat dreptul de vot universal, egal, direct și cu scrutin secret, dar militarii în activitate nu puteau alege, nici să fie aleși, dispoziția urmărind scopul de a feri de dictatură militară și de a sustrage armata de la luptele politice. În privința sufragiului feminin alineatul 2 al art.6 prevedea „că legi speciale, votate cu două treimi de deputați vor determina condițiile sub care femeile pot avea exercițiul drepturilor politice” [15].

Constituția garanta proprietatea de orice natură, stabilind că nimeni nu poate fi expropriat decât „pentru caz de utilitate publică și după o dreaptă și prealabilă despăgubire, stabilită de justiție” (art. 17).

Un principiu afirmat pentru prima dată în Constituția din 1923 este cel al naționalizării subsolului: „zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea statului” (art. 19).

Constituția din 1923 a reprezentat așezământul juridic principal pe baza căruia au funcționat instituțiile fundamentale ale României întregite, conferind statului român forma de guvernământ monarhică cu regim democratic parlamentar [8, p. 217].

Titlul III. „ Despre puterile statului” (art. 33-108). Se consacra principiul separației puterilor de stat, care se realiza prin exercitarea atribuțiilor legislative, executive și judecătorești de organe speciale. Separarea puterilor nu era rigidă.

Puterea legislativă era exercitată de rege și reprezentanța națională bicamerală - Adunarea Deputaților și Senatul. Regele exercita puterea legislativă prin dreptul lui de inițiativă legislativă, de sancțiune și promulgare a legilor.

Puterea executivă era încredințată regelui și guvernului. Atribuțiile regelui erau reglementate de Constituție - elaborarea regulamentelor pentru executarea și aplicarea legilor, conferirea gradelor militare și a decorațiilor, șeful armatei, baterea monedei, încheierea convențiilor cu alte state în materie de

comerț, navigație, dreptul de grațiere și de amnistie. Miniștrii nu puteau fi membri ai adunărilor legislative, dar participau la dezbaterile proiectelor de legi fără drept de vot. Miniștrii aveau o triplă răspundere pentru actele lor: 1) politică - față de puterea legislativă, care îi putea da vot de blam; 2) penală, căci conform art. 98 orice cameră sau regele puteau cere punerea sub urmărire a miniștrilor și trimiterea lor în fața Curții de Justiție; 3) civilă - față de orice persoană vătămată de un decret sau dispoziție, ce încălca Constituția și atrăgea despăgubiri bănești.

Puterea judecătorească era exercitată de instanțele judecătorești. Curtea de casație avea dreptul controlului constituționalității actelor legislative, declarând inaplicabile pe cele ce contraveneau Constituției, încălcând-o. Se interzicea expres constituirea unor comisii sau tribunale excepționale.

Constituția din 1923 a extins competența organelor judecătorești în materie de contencios administrativ, stabilind că orice persoană lezată în drepturile sale printr-un act administrativ de autoritate sau de gestiune, fie prin rea voință organelor administrative, se puteau adresa în justiție pentru recunoașterea dreptului său și pentru despăgubiri.

În concepția Constituției cele trei puteri erau independente una de alta și se limitau reciproc. Independența legislativului era garantată prin imunitatea parlamentară. Independența executivului se asigura prin recunoașterea puterii constituționale a regelui ca ereditare. Independența judecătorească era garantată prin inamovibilitate (art. 104) [1, p. 87]. Puterea executivă limita puterea legislativă prin participarea regelui la opera de legiferare prin dreptul său de inițiativă legislativă, sancționarea și promulgarea legilor. Puterea legislativă limita pe cea executivă prin controlul preventiv asupra veniturilor și cheltuielilor, prin adresarea interpelărilor miniștrilor. Puterea judecătorească limita și pe una și pe alta prin controlul constituționalității legilor și a legalității actelor elaborate de puterea executivă.

Constituția din 1923 a înscris principiul supremației legii și al statului de drept, organizând controlul constituționalității legilor și contenciosul administrativ. A fost organizat, prin art.76, Consiliul Legislativ, care se pronunța prin aviz consultativ asupra constituționalității proiectelor de legi și regulamente. Timp de 10 ani de activitate Consiliul Legislativ prin avize a ridicat 518 obiecții de neconstituționalitate, 64% din care au fost admise [9, p. 147]. Prin art. 103, Curtea de Casație avea dreptul de a judeca constituționalitatea

legilor și de a declara neaplicabile pe cele ce contravin Constituției, mărghinindu-se numai la cazul judecat, adică constituționalitatea se judeca numai în excepție, adică când cu ocazia unui proces una din părți ridică întrebarea despre neconstituționalitatea legii aplicabile în proces.

În vederea ocrotirii drepturilor și libertăților, Constituția se referea și la contenciosul administrativ. Articolul 107 prevedea, că cetățeanul lezat în drepturile sale printr-un act administrativ ilegal sau prin rea-voința autorităților putea face cerere în instanță judecătorească pentru recunoașterea dreptului său. În baza art. 107, în 1925 a fost adoptată legea contenciosului administrativ.

Titlul IV. „Despre finanțe” (art. 109-118) statuează principii moderne. unitate pentru toate provinciile românești, unite cu țara în 1918. Impozitele, indiferent de natură or, nu se pot stabili și percepe decât pe baza unor legi (art. 109).

Titlul V. „Despre puterea armată” (art. 119-123) prevede ca tot românul, fără deosebire de originea etnică, de limba sau de religie, face parte din unul din elementele puterii armate”, care se compune din „armata active cu cadrele ei permanente, rezerva ei și milițiile” (art. 119). Măsurile necesare pentru organizarea apărării naționale intra în atribuțiile Consiliului Superior al Apărării Tarii, care urma să se înființeze (art. 122). Trupe străine nu pot fi admise în serviciul statului, nu pot intra sau trece pe teritoriul României decât în puterea unei anumite legi.

„Dispoziții generale”, cuprinse în Titlul VI (art. 124-128) statuează culorile drapelului României: albastru, galben și roșu, așezate vertical (art. 124), limba română ca limbă oficială a statului român (art. 126), interzice suspendarea, în totul sau în parte a Constituției (art. 128). Starea de asediu generală sau parțială se poate înființa, în caz de pericol de stat, numai prin lege [10, p. 176-177].

Titlul VII. Modalitatea de revizuire ne demonstrează că Constituția din 1923 a fost concepută ca o constituție rigidă, revizuirea putea fi înființată printr-o procedură specială și nu prin cea obișnuită. „Procedura de revizuire stabilită prin art. 129 și 130 era o procedură greoaie, aproape identică cu cea prevăzută de constituția precedentă” [11 p. 108]. Inițiativa revizuirii nu putea aparține numai legislatorului ordinar (regelui sau uneia din adunările legislative), dar trebuiau să se pronunțe toate trei ramuri ale puterii legislative.

Titlul VIII. „Dispoziții tranzitorii și suplimentare”, reglementa modul de punere în aplicare a normelor constituționale [12, p. 193].

Trăsături specifice ale Constituției din 1923.

Constituția din 1923 a avut următoarele trăsături caracteristice [8, p. 217-218]:

1. Ca lucrare judicios structurată, cuprinde norme referitoare la elementele constitutive ale statului, organizarea și funcționarea puterilor statului, sistemul electoral, organizarea socială, financiară, administrativă și armata.

Un loc important îl ocupa Declarația drepturilor și libertăților românilor fără deosebire de origine etnică, limbă, religie, de naștere sau clasă socială, garantarea proprietății de orice natură, naționalizarea zăcămintelor miniere, votul universal, egal, direct;

2. Principiul legalității și supremației Constituției este mai bine reflectat decât în Constituția din 1866.

- Controlul constituționalității legilor, care era înfăptuit de Curtea de Casație în secțiuni unite;

- Organizarea Consiliului Legislativ, care se pronunța prin aviz consultativ asupra constituționalității proiectelor de legi;

- Controlul legalității actelor legislative;

- Inamovibilitatea magistraților;

3. Formularea mai precisă, optimă a principiului suveranității naționale:

- prin declararea statului român ca stat național unitar, indivizibil, al cărui teritoriu e inalienabil;

- prin interdicția colonizării teritoriului național cu populație sau grupuri etnice străine;

- prin declarația că puterea politică aparține națiunii, dar care o exercită nu direct, ci prin reprezentanții aleși;

4. Dă o caracterizare mai potrivită dreptului de proprietate, admitând exproprierea pentru cauze de utilitate publică, limitându-se nu numai la cele trei din Constituția din 1866, ci adăugând „, pentru lucrări de interes cultural și acele impuse de interesele generale ale statului și administrației publice (art. 17).

Legătura dintre Constituția României din 1923 și actuala Constituție a Republicii Moldova

În procesul de documentare la subiectul abordat, am găsit interesantă analiza comparativă a conținutului Constituției din 1923 cu cea a Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, de aceea am decis ca în următorul alineat să dau răspuns la următoarele întrebări: În ce măsură s-a inspirat Constituția

noastră din Constituția Unirii? și Care este legătura ipotetică dintre Constituția adoptată în 1994 și cea adoptată în 1923?

Pentru început, chiar din art. 1 al ambelor constituții se regăsește ideea că statul este „unitar și indivizibil”, element nou în Constituția din 1923 și preluat de constituția noastră. Nou mai este și elementul de suveranitate, descris la art. 33 „Toate puterile Statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față”, regăsit într-un mod reformulat, dar cu aceeași esență în art.2 din Constituția RM: „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.”. Principiul legalității și supremației Constituției este mai bine reflectat decât în Constituția din 1866 și astfel preluat și de actuala constituție. Controlul constituționalității legilor, care era înfăptuit de Curtea de Casație în secțiuni unite (art. 103), în Republica Moldova - de Curtea Constituțională (art. 134); Inamovibilitatea magistraților (art. 104.) - „Judecătorii sunt inamovibili în condițiunile speciale pe cari legea le va fixa” și (art. 137) din Constituția RM- „Judecătorii Curții Constituționale sunt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.” Cu toate că sunt și alte elemente preluate nu doar din constituția României din 1923, constat că actuala Lege fundamentală a Republicii Moldova, preia principiile democratice și inovative, dar și practic totalmente drepturile, libertățile și îndatoririle cetățenilor din cea mai democrată constituție a României interbelice.

Drept concluzie la acest capitol, nu putem nega faptul că în textul actual al Constituției Republicii Moldova se regăsesc anumite prevederi care demonstrează importanța istorică a Legii Fundamentale a Marii Uniri întru asigurarea continuității democratice a constituționalismului românesc.

Concluzie

Prevederile legale și aranjamentele instituționale depind de nevoile societății și de filosofia adoptată de societate. Constituția dă expresie acestei filozofii. Trăsăturile de bază ale Constituției sunt cele care îi conferă statutul de document viu, statutul de document sacru al unei democrații.

Constituția nu este „dată” de un corp de oameni mari, ea este pregătită și adoptată de ei pe baza necesităților vremii și a dorinței poporului. Astfel, oamenii sunt ei înșiși creatorii propriilor destine, iar democrația este instru-

mentul pe care oamenii l-au folosit pentru a-și modela prezentul și viitorul. Grație aportului adus de Actul Suprem în toate sferele vieții politice, economice și culturale, acesta a fost apreciat și a rămas în istorie ca cea mai democratică constituție a României din perioada interbelică. Împărtășirea filozofiei Constituției este rezultatul valoros al funcționării acestei Constituții, iar astăzi, menținerea vie a acestei viziunii filozofice, este realizarea noastră importantă.

Referințe bibliografice:

1. Guceac, I. Profesorul Constantin Stere - întemeietor al dreptului constituțional românesc. În: Constantin Stere - prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere: Materialele conferinței științifice internațional, 1 iunie 2015. Chișinău-Iași: Editura Vasiliana, 1998.
2. Guceac, I. Profesorul Constantin Stere - întemeietor al dreptului constituțional românesc. În: Constantin Stere - prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere: Materialele conferinței științifice internațional, 1 iunie 2015. Chișinău - Iași: Editura Vasiliana, 1998.
3. Guceac I., Constituția la răscruce de milenii, Chișinău, Editura Tipografia Centrală, 2013.
4. Gusti D., Cuvânt de deschidere. Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor, București: Humanitas, 1990.
5. Guceac I., Tratat elementar de drept constituțional. Volumul I, Chișinău, Editura Tipografia Centrală, 2020.
6. Aramă E., Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura S. A. Reclama, 2003.
7. Ionescu C., Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991, București, Editura Lumina Lex, 1998.
8. Aramă E., Coptileț V., Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura Cartea Juridică, 2015.
9. Deleanu I., Justiția Constituțională, București, Editura Lumina Lex, 1995.
10. Vieriu E., Vieriu D., Drept constituțional și instituții politice, București, Editura Pro Universitaria, 2010.
11. Muraru I., Tănăsescu S., Drept constituțional și instituții politice. Ediția a IX-a – revăzută și completată”, București, Editura Lumina Lex, 2001.
12. Guceac I., Evoluția constituționalismului în Republica Moldova, Chișinău, Editura Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2001.

13. Turliuc C., Balan M., Constantin Stere și Constituția României din 1923, În: Revista de Istorie a Moldovei, 2015. Disponibil: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Constantin%20Stere%20si%20constitutia%20Romaniei%20din%201923.pdf.
14. Constituția României din 1923. Disponibil: [https://ro.wikisource.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Rom%C3%A2niei_\(1923\)#CAPITOLUL_I._-_Despre_reprezentare_na%C8%9Bional%C3%A2](https://ro.wikisource.org/wiki/Constitu%C8%9Bia_Rom%C3%A2niei_(1923)#CAPITOLUL_I._-_Despre_reprezentare_na%C8%9Bional%C3%A2).
15. Constituția României din 1923. Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=1517.